ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВОЄННОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

КОВАЛЬ Марія - кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного та кримінального права, Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», доцент
ORCID: 0000-0003-1830-7003
УДК 343.13
DOI: https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2024.3.15

Військова агресія з боку росії та запровадження воєнного стану суттєво позначилося на динаміці злочинності в нашій країні, відбулися зміни та трансформація злочинних проявів у період війни. Збройне вторгнення російських військ та напад на Україну мали наслідком те, що на перший план вийшла нова категорія злочинів, яких раніше або взагалі не було, або вони були в невеликій кількості. Насамперед це кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, порушення законів і звичаїв війни (ст. 438 КК України); планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України); пропаганда війни (ст. 436 КК України) та ін. Другий досить великий блок кримінальних правопорушень, які сьогодні вчиняються, - злочини проти основ національної безпеки України (державна зрада (ст. 111 КК України), колабораційна діяльність (ст. 1111 КК України), пособництво державі-агресору (ст. 1112 КК України) та ін. І третій блок - військові кримінальні правопорушення і кримінальні правопорушення проти власності, які суттєво видозмінися і за які була посилена кримінальна відповідальність, за їх вчинення в умовах воєнного стану.

Ключові слова: військові злочини, воєнні, кримінальне правопорушення, криміналістика.

Постановка проблеми

За офіційними статистичними даними Офісу Генерального прокурора серед злочинів, вчинених у період повномасштабного вторгнення, найпоширенішими є такі: а) злочини агресії та воєнні злочини; б) злочини проти національної безпеки в) злочини проти дітей [1]. Вбачається, що трансформація злочинності в Україні під час війни значно вплинули на зміну пріоритетів завдань криміналістики та особливості формування і застосування криміналістичних знань в умовах воєнного стану. Головним завданням криміналістики є розроблення та застосування засобів, прийомів та методів, що дозволяють збирати, досліджувати, використовувати доказову інформацію в умовах війни та глобальних загроз XXI століття. У таких умовах гостро постає питання про підвищення ролі криміналістики в умовах війни та процесів цифровізації. Сьогодні в Україні вже є перші завершені розслідування воєнних злочинів та навіть вироки. Для визначення предмета та меж доказування вчинення воєнних злочинів важливим є врахування правильного розуміння понять «воєнного злочину» і «військового кримінального правопорушення» або «військового злочину». Аналізуючи фахову літературу з означених проблем, необхідно зауважити, що на сьогодні поняття «воєнного злочину» відсутнє в КК України, але воно є фундаментальним у міжнародному гуманітарному праві.

Метою статті є детальний аналіз проблем та перспектив воєнної криміналістики в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження

У науковій доктрині сформувалися чотири концептуальні підходи, які відображають погляди щодо співвідношення понять «військові злочини» та «воєнні злочини»: 1) вживання поняття «військові злочини» та «воєнні злочини» як синоніми; 2) розуміння поняття «воєнного злочину» як більш загального поняття, що охоплює поняття і «військових злочинів»; 3) розуміння поняття «військових злочинів» як більш загального поняття, що охоплює поняття і «воєнних злочинів»; 4) розмежування понять «військові злочини» та «воєнні злочини» з огляду на різний об'єкт правопорушення. Основним аргументом останнього підходу є наступне: військові злочини посягають передусім на встановлений порядок несення військової служби, а воєнні злочини є порушеннями норм гуманітарного права, завдається шкода глобальним об'єктам, якими є мир та безпека людства, міжнародний правовий порядок [2].

Не вступаючи в глибоку дискусію при розгляді проблемних питань «за» і «проти» академічні дебати, вважаємо за необхідне підтримати точку зору науковців, які обґрунтовують позицію, що більш переконливою видається остання точка зору. Відтак далі при вживанні поняття «воєнних злочинів» йтиметься саме про порушення норм міжнародного гуманітарного права (з урахуванням Гаазьких та Женевських конвенцій, додаткових протоколів, Римського статуту Міжнародного кримінального суду та інших міжнародних документів), тобто злочинів проти миру та безпеки людства, міжнародного правового порядку (розділ XX КК України, хоча, слід зауважити, що в Римському статуті вживається поняття злочину проти людяності).

Перед органами досудового розслідування та кримінальної юстиції постають нові виклики, що включають швидке, ретельне і якісне документування та збирання доказів масових порушень міжнародного гуманітарного права, вчинених військовослужбовцями російської федерації. Сьогодні фактично формується нова наукова галузь - воєнна криміналістика.

Зміст наукової концепції воєнної криміналістики має охоплювати ідеї та теоретичні положення щодо об'єкту дослідження, системи знань та значення для практики слідчої роботи. Об'єктом воєнної криміналістики є закономірності збирання, дослідження та використання доказової інформації, що стосується розслідування воєнних злочинів і військових кримінальних правопорушень, які мають місце в умовах війни та бойових дій. Система воєнної криміналістики включає науково обґрунтовані та перевірені на практиці рекомендації щодо виявлення, документування і розслідування воєнних злочинів. Одним із ключових завдань є розробка та впровадження інноваційних криміналістичних засобів, методів і прийомів, орієнтованих на протидію злочинам, пов'язаним із військовою агресією. Це включає використання новітніх технологій: біометричні системи ідентифікації, безпілотні апарати, системи відеоконтролю та електронного моніторингу, що сприяють оптимізації розслідувань у військовій сфері [3. ст.43]. Важливим є також впровадження штучного інтелекту для підвищення ефективності процесу документування та збору доказів. Тактико-криміналістичне забезпечення воєнної криміналістики передбачає розробку нових тактичних прийомів для проведення слідчих дій в умовах бойових дій. Необхідно створювати алгоритми і рекомендації для роботи з учасниками бойових дій, підозрюваними та потерпілими з окупованих територій. Методичні розробки повинні враховувати зміну кримінального та процесуального законодавства, що обумовлює необхідність нових підходів до розслідування злочинів, вчинених військовослужбовцями. Реалії війни вимагають негайного вдосконалення криміналістичних методик, орієнтованих на розслідування злочинів у зоні бойових дій.

Сьогодні гостро постає питання про підвищення ефективності розслідування сучасної злочинності, у тому числі й воєнних злочинів та кіберзлочинів за допомогою цифрових технологій. За таких обставини необхідно говорити про активізацію проблем формування нового наукового напрямку - цифрової криміналістики.

Подальший розвиток криміналістики в умовах інформаційного суспільства, цифровізації та воєнних реаліях сьогодення неможливо без широкого використання інноваційних та фундаментальних знань у сфері цифрової криміналістики - нової галузі криміналістики, яка сьогодні динамічно розвивається і формує теоретико-методологічні засади у цій царині знань [4, с.84]. Сьогодні сучасний розвиток цифрової криміналістики відбувається у трьох основних напрямах: 1) формування окремої наукової галузі в криміналістиці; 2) застосування спеціальних знань під час роботи з цифровими доказами; 3) проведення судових експертиз (зокрема, комп'ютерно-технічної експертизи) [5, с.12]. У сучасних реаліях сьогодення криміналістика відповідає розвитку цифрових технологій, створюючи засоби та методи можливості вилучення криміналістичної значимої інформації з нового виду носіїв. Завдяки науково-технічному прогресу з'являється можливість використання цифрових технологій у правоохоронній діяльності, що прискорює процес досудового розслідування, дозволяє більш повно формувати доказову базу при розслідуванні кримінальних правопорушень, а у подальшому і забезпечує якість судового розгляду матеріалів кримінальних проваджень. Одні науковці вказують, що цифрова криміналістика - це окрема галузь судових наук, яка являє собою систему наукових методів дослідження цифрових доказів з метою сприяння виявленню та розслідуванню кримінальних правопорушень [6, с.99]. Інші зазначають, що цифрова криміналістика має відношення до процесу збору, отримання, збереження, аналізу та подання цифрових доказів з метою отримання оперативно-розшукових відомостей, доказової інформації і здійснення розслідування та кримінального переслідування по відношенню до різних видів кримінальних правопорушень, включаючи кіберзлочини та воєнні злочини, що вчиняються окупаційними військами російської федерації на території України. Окрім того, цифрова криміналістика має відношення до процесу збирання, отримання, збереження, аналізу та подання електронних (цифрових) доказів у досудовому та судовому провадженні. Тому цифрова криміналістика може складати стратегічний напрямок у розвитку криміналістичної науки. Об'єктом цифрової криміналістики є, з одного боку, кримінальні правопорушення (злочини), пов'язані з використанням комп'ютерних (цифрових) технологій та суспільні відносини, що виникають у ході виявлення, розкриття, розслідування та профілактики кримінальних правопорушень (злочинів), коли здійснюється виявлення, фіксація, дослідження, використання комп'ютерної інформації, цифрових слідів та засобів їх обробки, а з іншого боку, діяльність органів правопорядку щодо розслідування таких кримінальних правопорушень та питання розроблення та застосування криміналістичних прийомів, методів, засобів використання комп'ютерних (цифрових) технологій у боротьбі із злочинністю у цифровому просторі.

Отже, цифрова криміналістики - це галузь криміналістики, яка займається вивченням закономірностей виникнення і використання цифрових слідів та розроблення на знанні цих закономірностей технічних засобів, прийомів та методів щодо виявлення, фіксації, вилучення та дослідження цифрової інформації (доказів) й засобів її оброблення з метою розкриття, розслідування та профілактики кримінальних правопорушень.

Література

1. Офіс Генерального прокурора України. URL: https://www.gp.gov.ua/ (дата звернення: 30.09.2024).

2. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів в Україні: виклики, стандарти, інновації. 2022, № 1, с. 48-49. URL: http://baltijapublishing.lv/index.php/bjlss/article/view/1771/1789 (дата звернення: 30.09.2024).

3. Шевчук В.М. Воєнна криміналістика : проблеми формування та роль у сучасних умовах. Реалізації прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах окупації українських територій : V Всеукр. наук.-практ. конф. Кривий Ріг : ДонДУВС, 2022.

4. Когутич І. І. Застосування цифрових технологій – новий напрям криміналістики. Наукові читання пам'яті Ганса Гросса: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці : Технодрук, 2021.

5. Шепітько В., Шепітько М. Доктрина криміналістики та судової експертизи: формування, сучасний стан і розвиток в Україні. Право України. 2021. № 8.

6. Степанюк, Р. Л. Перлін С. І. Цифрова криміналістика й удосконалення системи криміналістичної техніки в Україні. Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. 2022. № 3.

SUMMARY

Russia's military aggression and the introduction of martial law have significantly affected the dynamics of crime in our country, and there have been changes and transformations in criminal manifestations during the war. The armed invasion of Russian troops and the attack on Ukraine resulted in a new category of crimes coming to the fore, which either did not exist before or were rare. First of all, these are criminal offenses against peace, security of humanity and international law and order, violation of the laws and customs of war (Article 438 of the Criminal Code of Ukraine); planning, preparation, initiation and conduct of an aggressive war (Article 437 of the Criminal Code of Ukraine); propaganda of war (Article 436 of the Criminal Code of Ukraine), etc. The second rather large block of criminal offenses that are being committed today are crimes against the foundations of national security of Ukraine (treason (Article 111 of the Criminal Code of Ukraine), collaboration (Article 1111 of the Criminal Code of Ukraine), aiding and abetting the aggressor state (Article 1112 of the Criminal Code of Ukraine), etc. And the third block is military criminal offenses and criminal offenses against property, which have been significantly modified and for which criminal liability has been enhanced, for their commission under martial law.

Keywords: war crimes, military crimes, criminal offenses, criminalistics.